

*Contemporary Philosophy
Съвременна философия*

ФРЕНСКАТА РЕВОЛЮЦИЯ И НОВИТЕ ИДЕЙНИ ПАРАДИГМИ НА МОДЕРНОСТТА

Добромир Добрев

Шуменски университет „Епископ Константин Преславски“

Резюме. Разглеждат се причините, породили Френската революция, и процесите, които тя отключва в Европа. Проследяват се различните превъплъщения на идеята за нацията, националния суверенитет и връзката им с кървавите конфликти в Европа.

Keywords: Enlightenment; modernity; revolution; liberalism; democracy

Когато говорим за модерно време, изхождаме от понятието за епоха и специфичните характеристики на тази епоха. Пзовавайки се на Макс Вебер, немският философ Юрген Хабермас (Habermas, 1993: 7) ни напомня, че рационалният процес на размагьосване е разрушил религиозния мироглед и е открил в Европа пътя на модерната култура. За Хабермас първият мислител, който развива едно ясно понятие за модерното, е Хегел. Има се предвид, че точно немският идеалист, преди всички останали, използва понятието модерно в историческа връзка, твърдейки, че модерното време е Новото време.

Три са събитията, които бележат прехода между Средновековието и Новото време. Става дума за откриването на Новия свят, Ренесанса и Реформацията. Те рязко ускоряват цивилизационните процеси в Европа. В хода на тези процеси напълно резонно възниква въпросът за самоопределението на модерността. Според Хабермас модерното не иска, а и не може да заимства ориентиращи мащаби от образците на други епохи. Стремещът му е да създаде своята нормативност от самото себе си. Този проблем за самообосноваването на модерното намира решение първо в областта на естетическата критика. В началото на XVIII век започва едно отделяне от образците на античното изкуство. Поставя се под въпрос необходимостта от подражание на античната класика – същата, която стои в основата на Ренесанса. Модернистите отхвърлят принципите на абсолютизма и стояща извън времето красота, налагайки новата парадигма за фиксираната във времето и относителна красота.

Завръщайки се към философския аспект за отделянето на модерното от намиращите се извън него внушения от миналото, Хабермас отново се опира на Хегеловото наследство. Последният вменява на философията задължение да изрази в понятия своето време, съвременността (Habermas, 1993: 10).

Като основополагащ принцип на Новото време се приема субективността. Чрез него са обяснени предимствата и недостатъците на модерния свят, разбран като време на прогрес, а също и като време на отчуждение. Така първият опит за дефиниция на модерното и критиката на модерното имат общ произход.

Това е важно, защото принципът на модерния свят се явява субективната свобода, свободата като състояние на духа, а това неминуемо предполага критичност.

Всъщност субективността има четири аспекта.

На първо място – *индивидуализъм*. Приема се, че в модерния свят индивидуалността може да наложи своите претенции. Следващият аспект това е *правото на критика*. Изисква се това, което се възприема, да бъде обосновано.

„На когото Бог дава власт, на него му дава и ум, се казва в шеговитата пословица, която едва ли някой ще възприеме сериозно в наше време“ (Hegel, 1990: 51).

Това е напомняне, че всичко подлежи на критика и трябва да издържи нейната проверка. Тук включваме и Църквата, и управляващите, които не могат да разчитат, че властта им ще остане извън този процес.

Третият принцип е *автономност на действието*. В модерното време всеки носи отговорност за това, което върши.

Не е изненадващо, че като четвърти аспект на субективността е посочена *идеалистическата философия*. Хегел е смятал, че точно тя постига самопознаващата се идея, като резултат от модерното време.

В исторически план, субективният принцип се утвърждава от Реформацията, Просвещението и Френската революция.

При Реформацията по-малко се вярва в божественото откровение, а се утвърждава господството на автономния субект. Напълно в духа на времето се разширяват правомощията на личността.

Друг важен и подлежащ на анализ момент е появата на концепцията за обществения договор, която също предполага разширяване на правата.

Тази концепция дава на Европа разбирането за *свободата на волята като основополагащ принцип на държавата*.

В крайна сметка, можем да твърдим, че в модерното религиозният живот, държавата, обществото, изкуството са само различни възплъщения на субективния принцип.

Теориите за общественния договор от времето на Просвещението и изградената впоследствие либерална държава са част от европейското настояще. Тези процеси са фундаментални не само за Европа, но оказват съществено влияние за американската революция и изграждането на САЩ.

Просвещението е началото на края за абсолютните монархии в Европа. От друга страна, всеки свързва този период със завоя към науката и нейното възкачване на пиедестал. Върху науката и стимулираното от нея развитие на техниката се стоварват огромни очаквания. Следващите векове засилват тези тенденции и от науката се иска да отговори на всички въпроси и нужди. Този „хипертрофирал“ рационализъм и техницизъм, в крайна сметка, не може, а и няма как да може да задоволи огромните очаквания. Нещо повече, както вече споменахме, техническият напредък не намира еквивалент в моралното развитие на обществото.

Какво всъщност се случва в Европа през бурните години на XVIII век? Нищо по-различно от това, което документи, като Магна харта, а впоследствие съчиненията на британци и французи са трасирали теоретично. Абсолютните монархии са вече демоде и примерът на Кромуел, с неговите успешни борби срещу краля, е заразил континентална Европа.

Различните страни по различен начин се разделят с абсолютната власт. Някъде пътят е предимно революционен, другаде е по-скоро еволюционен. Има обаче общи тенденции, които можем да намерим в западноевропейските общества през този период. Може би най-ясно те се разкриват чрез Френската революция през 1789 г. която ги катализира и разпространява пространствено.

Тази революция има специално място в бъдещото развитие на Европа. Големият британски държавник и мислител Уинстън Чърчил е категоричен относно нейната уникалност и значение за континента.

„Общественият трус, разлюлял Франция през 1789 г., бил съвършено различен от всички предишни революции по света. Още през XVII в. Англия преживяла насилствена размяна на властта между короната и народа, но основните държавни институции останали непокътнати, или поне скоро били възстановени. А и на Острова народният суверенитет не бил разширен дотолкова, че да включва и универсалното право на глас. Свободите на обикновения англичанин били ясни и често били отстоявани. Това отсъствие на равенство не било сериозен повод за недоволство, тъй като се наблюдавало класово смесване и преходът от една класа към друга бил, ако не лесен, то поне възможен и често постижим. В своята революция Америка провъзгласила по-широки човешки права. Отвъд Атлантическия океан блестял възвишен образец на свобода, който след време щял да окаже изключително силно въздействие върху света. Но в края на XVIII в. надали някой е предусещал бъдещето на Америка като господстваща сила,

дори собствените ѝ държавници. В Европа поривът към свобода, братство и народна власт трябвало да дойде отнякъде. И той възникнал във Франция. Английската революция била изцяло вътрешна работа. В общи линии това важало и за Америка. Но френската щяла да тръгне от Париж и да се разпростира по целия континент. Тя породила цяло едно военно поколение и отзвукът от нея продължил да отеква през XIX в. и по-нататък. Всяко голямо народно и национално движение – до болшевиките, които придадоха нов обрат на събитията от 1917 г., щяло да се обръща към принципите, провъзгласени във Версай през 1789 г.“ (Churhill, 2017: 276).

Причините, породили тази революция в социален и политически план, са широко известни и коментирани от историците. Аз бих се спрял върху един детайл, който ясно ни показва какво искат французите в нейното навечерие. Известните тетрадки с оплаквания, които всяко съсловие от всеки един район във Франция е писало, за да бъдат представени в Генералните щати, са достатъчно показателни за настроенията. Интересното в случая е, че не се открива враждебност към краля и той не е изключен от бъдещото управление. Съществува огромен консенсус между аристократи и буржоа, че трябва да се върви към една контролирана монархия“ (Fyure & Rishe, 2005: 61).

На краля според тогавашните настроения се дава възможност да участва в работата на законодателната власт и да оглави изпълнителната.

От самите писма става ясно и колко силни са настроенията за промяна. Настроения, които се припокриват с основните тези на Просвещението.

„...нацията, представена от Генералните щати, ще даде на кралството една децентрализираща и либерална конституция, която да осигури завинаги естествените права на индивидите – такива, каквито са замислени от философията на века: индивидуална свобода, собственост, интелектуална и религиозна толерантност, равни права, задължително гласуване на данъците от периодичните събрания“ (Fyure & Rishe, 2005: 61).

Броженията са навсякъде, но не можем да пренебрегнем лидерството на Париж. В неговите шестстотин или седемстотин кафенета политическите дискусии са изтласкали всички останали теми. В града се формира модерният вариант на това, което днес наричаме обществено мнение.

Това дава основание да приемем разбирането, че абстрактните философски тези са намерили прием в действителността, слезли са при масите.

„Средата на века представлява преход, след който философските атаки се множат, уточняват, политизират: през 1748 г. имаме „Духът на законите“, през 1749 – „Писмо за слепците“ и първия том на „Естествената история“, през 1751 г. – първия том на „Енциклопедията“; „Трактат за усещанията“ – през 1754 г. Волтер вече триумфира, а Русо ще публикува великите си творби“ (Fyure & Rishe, 2005: 61).

Общественото мнение, и това се отнася не само за Париж, е спечелено за новите идеи. Макар че формално революцията предстои, разговорите за свобода, равенство, религиозна толерантност, човешки права доминират в сърцата и умовете на французите. И когато нещо е победило в сферата на идеите, е въпрос на време то да се осъществи и в реалния свят.

През 1789 г. времето във Франция ускорява своя ход, събитията следват едно след друго. Съсловните Генерални щати прерастват в Национално събрание, Бастилията е превзета от парижани, а в края на август е приета Декларацията за правата на човека и гражданина.

Значението на Декларацията е безспорно. Американската декларация от 1776 г. е позната на французите и оказва влияние. Това е важно, защото сред самите автори на френския документ има колебания. Те знаят, че френската действителност е различна от тази в Америка.

„Новосформираното американско общество е съставено изцяло от собственици, които вече са свикнали с равенството, тъй като по земите, които обработват, не са открили никаква следа от феодализъм: подобни хора несъмнено са били подготвени да получат свободата в пълната ѝ сила, защото техните предпочитания, нрави, тяхното положение ги привличат към демокрацията. Но ние, господа, ние имаме за съграждани огромно множество от хора без собственост, които преди всичко останало очакват да преживяват от сигурна работа, точно управление, непрекъсната защита... Мисля, господа, че в една голяма империя е необходимо хората, поставени от съдбата в зависимо положение, да видят по-скоро справедливите граници на естествената свобода, отколкото нейното разширяване“ (Fyure & Rische, 2005: 61).

Такава е позицията на някои от умерените депутати от третото съсловие. Нещо повече, има и предложения това да бъде декларация за правата и задълженията.

Идеята не се е полюбила особено на обзетите от ентузиазъм французи и в крайна сметка се стига до гласуването на един универсален освободителен документ.

Разглеждайки тези седемнадесет члена, съставили краткия текст, не можем да отречем пряката връзка с възжеланията на френското Просвещение. Духът на Русо и неговото знаменито „Човек се ражда свободен...“ са част от този текст. Но Декларацията иска завинаги да прекъсне следващата констатация, втората част на изречението – „а навсякъде в окови“ (Ruso, 1998: 89).

След американската Декларация за независимостта и тук се постулира стремежът към „щастieto на всички“. Преди тези декларации никога и никъде не е съществувала практиката да се говори за щастие в официален документ.

Тази тенденция е съчетана с ясното разбиране за новия суверен. Французите отказват подобна роля на краля, той отсъства, когато се говори за суверенитета, както междупрочем отсъства и от цялата декларация. Събитията се развиват бързо, настроенията се променят, влиянието на краля все повече се маргинализира.

В крайна сметка, Луи XVI не успява да се ориентира в промяната, не успява да капитализира сериозния авторитет на кралската власт в навечерието на Генералните щати. Вместо нова форма на управление с участието на краля на Луи предстои среща с изобретението на френския лекар Жозеф Гилотин.

Но ако този акт все още предстои, то фактическото обезглавяване на краля, като суверен, е факт. В Декларацията ясно е казано: „Принципът на суверенитета принадлежи единствено на Нацията“ (Minkov & Mishev, 1990: 89).

Вече никой не може замести народа, като последна инстанция, даваща властта за определен период, след което тази власт отново се връща в негово разпореждане. Правата, които срещаме при Лок, са налице във френската декларация, тя продължава тяхната универсализация. Революцията има вече своето знаме, което ще разнесе в цяла Европа, утвърждавайки континента като авангард на цивилизацията.

Да не забравяме, че свободата и защитата на естествените права съвсем скоро са подложени на изпитание. Иронията е посоката, от която идва тази реакция. Това не са контрареволюционерите, избягали от Франция, или разтревожените съвсем основателно европейски монарси. Самата революция влиза в една крайно опасна и според някои закономерна спирала. Свободата е поискала равенство, въпросът е към какво води това равенство. Да чуем Бердяев, който използва процесите във Френската революция, за да онагледя концепцията си за несъвместимостта между свободата и равенството, респективно между либерализма и демокрацията.

„Свободата отрицва неудържима воля за равенство и крие в себе си семето на самоотрицанието и самоизстреблението. Либерализмът поражда демокрация и неудържимо преминава в демократизъм. Такова е последователното му развитие. Но демокрацията срива основите на либерализма, равенството поглъща свободата. Това стана ясно в хода на Френската революция. Деветдесет и трета година унищожи Декларацията за правата на човека и гражданина от осемдесет и девета. Това е фатален процес“ (Berdyayev, 2003: 152).

Трябва ли да обобщаваме, или това са характерни само за революцията/революиите процеси?

Бердяев може да бъде обвиняван в крайности, но този дискурс е реалност в последвалата история на Европа и света. Дали величието на Стария

континент не крие в себе си и причините за неговите провали в началото на XX век?

Нека разгледаме някои от последствията на Френската революция.

На континента стават актуални идеите за либерализма, политическото равенство, самоопределението и суверенитета на нацията.

Мисля, че е напълно излишно да напомним значението на либералните постулати за изграждането на съвременна Европа. Същото се отнася и за политическото равенство, което и до днес си остава стълб на модерната демокрация.

Аз бих искал да се спра малко по-подробно на идеята за нацията, която е катализирана от Френската революция. Точно тази идея генерира впоследствие разпадането на империите и краха на колониализма. Не мога да не отбележа и ясната връзка между прерастването на идеята за нацията в различни национализми и опустошителните войни в Европа през XX век.

Всъщност идеята за нацията и националния суверенитет не е породена пряко от революцията, но истината е, че след нея процесите се развиват много по-бързо отпреди.

Збигнев Бжежински изследва взривоопасния коктейл, който се получава, когато национализмът се смеси с други набиращи популярност идеи през XVIII век. Всъщност американецът обединява няколко значими и мащабни процеса в термина „масово политическо съзнание“ (Bzhezhinski, 1994: 32). Този феномен възниква в Европа в края на XVIII век и е породен от три импулса. Те са разширяването на грамотността, индустриалната революция и урбанизацията. Съчетаването им довежда до появата на „огромни човешки маси, податливи на политически възвания и на активно ангажиране с политически цели“ (Bzhezhinski, 1994: 32).

Това е нещо принципно различно от познатата ни инертност на преобладаващо селското население в Европа преди индустриалната епоха. Хората са били политически пасивни и е трябвало нещо изключително да се случи – например нашественици, говорещи чужд език или изповядващи чужда религия, за да има политическа мобилизация.

Примерът с нашествието на Наполеон в Русия е показателен в това отношение. Народът се вдига срещу чуждоземците, говорещи на неразбираем език и непринадлежащи към православието. Иронията е, че идеите на Френската революция, които войниците на Наполеон носят, а и езикът, на който разговарят, са доста по-близки на руското дворянство и интелигенцията, но са категорично неприети/непознати на народа. Никак не е случайно, че този народ масово се вдига срещу нашествениците, а самата война е наречена Отечествена.

Разглеждайки трите извора на масовото политическо съзнание, смятам, че на разширяващата се грамотност трябва да се отдели специално вни-

мание. Това не означава, че тя може да се разглежда извън контекста на другите две – урбанизацията и индустриалната революция. Но трябва да отбележим, че точно грамотността дава възможност на бившите селяни да се запознаят с новите идеи, макар и на доста елементарно ниво.

„Грамотността има важно значение за подкопаване на политическата пасивност, защото тя прави политическите идеи, лозунги и понятия достъпни за политически примитивните маси първоначално чрез памфлети. Характерната дотогава *tabula rasa* на масовия разсъдък внезапно бива изложена на понятия, които докосват чувствителна струна: съществуващото неравенство е не божи промисъл, който трябва да се приема пасивно, а крещяща несправедливост; индивидът, по същество селянинът, е не просто зъбчатото колело в един неизменен йерархичен ред, а е член на народ или нация, притежаващи колективен характер, права и претенции. Толкова повече пък експлоатираният работник е не просто урбанизиран бивш селянин, а е член на революционна класа, предопределена от историята да избави човечеството“ (Bzhezhinski, 1994: 32).

Отново ще подчертая, че това става на едно доста елементарно ниво чрез опростяване на идеите, чрез кратки и ясни за възприемане форми. Не можеш да очакваш, че полуграмотният човек ще прочете цяла книга или пространна статия. Новите месии и политически агитатори трябва да се съобразяват с това.

Пример за такова съобразяване ни дават Карл Маркс и Фридрих Енгелс, които написват „Комунистически манифест“ кратко, ясно и без да товарят читателя с излишни доказателства. Много от изреченията могат автономно да се използват като лозунги в класовата борба. Не е случайно, че френският изследовател Раймон Арон нарича тази книга „шедьовър на социологическата пропаганда“ (Aron, 1993: 150).

Още в началото бъдещият революционер научава, че призракт на комунизма броди из Европа, ако успее да преполови книгата, разбира, че той – пролетариатът, е гробокопач на капитализма. В самия край, ако е стигнал до него, прочита, че пролетариите от всички страни трябва да се обединяват.

Разширяващата се грамотност дава възможност на подобни учения да стигнат до широките маси и да ги спечелят със своята опростеност и екзалтираност. Визираният в случая марксизъм бързо набира скорост и се превръща в световен феномен, окичил се със статута на своята „религиозна“ непогрешимост.

Не трябва да оставаме с впечатление, че само марксизмът и неговите адепти използват опростените елементаризирани форми. Идеологическите им националсоциалистически „опоненти“ използват същите похвати. Самият Хитлер е считал, че интелектуалните способности на масите са

силно ограничени и пропагандата трябва се съобразява с този факт. Към това се прибавя и способността на масата бързо да забравя чутото. На тази основа фюрерът препоръчва пропагандата да се гради на няколко ясни довода, оформени като решителни лозунги (Hitler, 1935: 29).

Тези форми – лозунги, памфлети и др., си остават предпочитаният модел за общуване на тоталитарните вождове с масите. Те трябва да осветят, но без да влизат в детайли, пътя към мечтаното бъдеще.

Модернизирането на армиите генерира масово огромяване на мъжете в Европа. Но това модернизиране е следствие от индустриалната революция. С пълно основание можем да твърдим, че тя е най-същественият фактор за разширяването на грамотността. Новата техника във фабриките и заводите се нуждае от грамотни хора. За пореден път подчертавам, че става дума за елементарна грамотност, осигурена от масовото училище.

Индустриалната революция по необходимост води със себе си и урбанизацията. Заводите, фабриките, училищата са в града. Там е и носителят на масовото политическо съзнание – масата. Това са милиони човешки същества, променили радикално начина си на живот. Както вече споменахме, това е предимно селско население, принудено да напусне родните си места. Тази смяна на вековно утвърдени ценности поражда неувереност и сътресения сред тях. Новата им среда изобилства от опасности – безработица, глад, вражески нападения.

Това са предизвикателства пред новия градски човек, които не могат да бъдат решени по традиционния религиозен начин. Религията е загубила в значителна степен своя авторитет. Нейното място е заето от политиката. Ренесансовият идеолог Макиавели вече е успял да ѝ придаде автономност спрямо влиянието на морала и нравствеността, и в този си вид политиката заема централно място в надеждите на урбанизираните маси.

Другият център, който крепи надеждите на хората, е икономиката и в тая връзка припомням удачния израз на Бердяев, че „не църквата, а борсата се е превърнала в главна и регулираща сила на живота“ (Berdyayev, 2003: 532).

Същият този Бердяев ни напомня, че националното самоутвърждаване то лесно може да прерасне в национализъм. А това означава затвореност, претенции за изключителност и враждебност към другите националности. Руският философ приема национализма като болестно състояние на националностите, което има различни симптоми при различните народи.

При малките народи наблюдаваме изолация и самодоволство, докато при големите национализъмът води до империалистическа експанзия.

Лесно можем да се убедим в положителния характер на националността, без която човек би се превърнал в абстракция. Също толкова лесно можем да опишем национализма като „егоистично самоутвърждаване и презрение, стигащо до омраза към другите народи“ (Berdyayev, 2006: 111).

Тук Бердяев даже няма нужда да използва прословутата си интуиция. Самото време, в което живее, е развило и затвърдило появилите се през XVIII век процеси.

Вече уточнихме, че революцията във Франция дава тласък на редица нови за континента тенденции.

„Тази революция изиграва ролята на основен исторически катализатор на популисткия политически активизъм, оживяван от все по-утвърждаващия се национализъм, от политически агресивния, но романтичен идеализъм и от рационалната вяра в безграничния обсег на „рационалното“ социално инженерство. Национализмът, идеализмът и рационализмът – влизайки във взаимодействие с все по-разширяващата се грамотност, с индустриализацията и урбанизацията, – образуват сместа, която с още добавки впоследствие води до чудовищните метамитове на XX век“ (Bzhezinski, 1994: 35).

Тази ремарка на Бжежински чертае пътната карта на процесите, превърнали комунизма и фашизма в господстващи парадигми през миналия век. Политически мотивираната касапница и двете световни войни, разиграли се основно на нашия континент, сложиха край на европейската хегемония.

Пробуждането от илюзиите е мъчително. Хоризонтите на Ренесанса, изпълнени с мечти за човешко величие и триумф на хуманизма, се оказват мираж. Поставеният в центъра на мирозданието човек не издържа и се сгромолясва в реки от кръв и насилие.

Философията на Просвещението със свойствения си материализъм обявява, че човек е пряко зависим от средата, в която живее. Хората се раждат добри, т.е. те са изначално добри. Неприветливият свят, изпълнен със суеверия и неравенство, им пречи да развият тази вродена доброта. Ако хората получат образование, ако науката управлява света, всичко ще се промени. На тази основа съвсем в реда на нещата е класическият постулат на марксизма, че битието определя съзнанието.

Трябва да отбележим, че Просвещението, с което Европа се гордее, отключва противоречиви процеси. Това е времето на научния метод и утвърждаването на разбирането, че всеки авторитет и идея подлежат на критично осмисляне. Религията също не може да избяга от този процес. По понятни причини към нея е неприложим научният метод, което я маргинализира в обществото. Нишата на религиозното не остава празна задълго. Нейното място е заето от изкушаващите приказки на романтичния национализъм, сплотяващ и обединяващ новите нации. Всяка нация има нужда от своята романтична история и мечта. Утвърждаването на нациите допълнително фрагментира и без това разпокъсания европейски ландшафт.

„Просвещението се стреми да освободи света от митовете, но една нация не би могла да се самоосъзнае без тях. Романтичният национализъм се заема с разрешаването на проблема и в голяма степен го постига, но този

процес създава нов проблем. Ако хората са задължени на нацията, то тогава какви са границите на тази задълженост – и което е още по-важно, какви са границите на правата на една нация по отношение на другите нации? Този подход неизбежно кара някои да повярват, че тяхната нация е по-красива от другите или че е жертва на по-низши нации (Fridman, 2015: 77).

Наблюдаваме, от една страна, успехите на Просвещението в освобождаването на човека от предразсъдъците, суеверията и в крайна сметка – от религията. От друга страна, освободеният човек не може да понесе самотата, в която се оказва. Търсенето на заместители го отвежда до общността, с която го свързват произходът и езикът. Там намира успокоение и утеха от предизвикателствата и самотата на свободата.

Европа изминава целия път от възторга и преклонението пред Разума до умората и уплахата от неговите творения.

REFERENCES/ЛИТЕРАТУРА

- Habermas, U. (1993). *The Philosophical Discourse of Modernity. Philosophical Alternatives*, 5, Sofia [Хабермас, Ю. (1993) Философски дискурс на модерното. *Философски алтернативи*, 5, София]
- Hegel, G. (1990). *Philosophy of Law*. Moskva: Misl [Гегел, Г. (1990) *Философия права*. Москва: Мысль]
- Churhill, U. (2017). *Age of Revolutions*. Sofia: Pergament Press [Чърчил, У. (2017). *Епоха на революции*. София: Пергамент Прес]
- Fyure, Fr. & Rishe, D. (2005). *The French Revolution*. Sofia: КАМА [Фюре, Фр. & Рише, Д. (2005). *Френската революция*. София: КАМА]
- Ruso, J. (1988). *The Social Contract*. Sofia: Nauka i izkustvo [Русо, Ж. (1988). *За Обществения договор*. София: Наука и изкуство]
- Minkov, St. & Mishev, R. (1990). *Documents on New Age History*. Shumen: Antos [Минков, Ст. & Мишев, Р. (1990). *Документи по история на Новото време*. Шумен: Антос]
- Berdyayev, N. (2003). *Philosophy of Inequality*. Sofia: Zaharii Stojanov [Бердяев, Н. (2003). *Философия на неравенството*, Т. 2. София: Захарий Стоянов]
- Berdyayev, N. (2003). *The New Middle Ages*. Sofia: Zaharii Stojanov [Бердяев, Н. (2003) *Новото Средновековие*, Т. 2 София: Захарий Стоянов]
- Berdyayev, N. (2006). *The Kingdom of Spirit and the Kingdom of Caesar*. Sofia: Zaharii Stojanov [Бердяев, Н. (2006). *Царство на духа и царство на кесаря*. Т. 5. София: Захарий Стоянов]
- Hitler, A. (1935). *My Struggle*. Shanhai: GONG [Гитлер, А. (1935). *Моя борба*. Шанхай: ГОНГ]

- Aron, R. (1993). *Stages of Development Sociological Thought*. Moskva: Progres [Арон, Р. (1993). *Етапи развитие социологической мысли*. Москва: Прогрес]
- Bzhezinski, Z. (1994). *Out of control*. Sofia: Obsidian [Бжежински, З. (1994). *Извън контрол*. София: Обсидиан]
- Fridman, D. (2015). *Explosive points of Europe*. Sofia: HCM Media [Фридман, Дж. (2015). *Взривоопасните точки на Европа*. София: HCM Медия]

THE FRENCH REVOLUTION AND THE NEW CONCEPTUAL PARADIGMS OF MODERNITY

Abstract. The paper discusses the reasons behind the rise of the French Revolution, as well as the processes that it unlocks in Europe. The various incarnations of the idea of nation, national sovereignty, and their relationship with the bloody conflicts in Europe are explicated.

✉ **Prof. Dr. Dobromir Dobrev**

Episkop Konstantin Preslavski Shumen University
115, Universitetska St.
9712 Shumen, Bulgaria
E-mail: ddobrev68@gmail.com